

NABOTOT OLAMINING FRAZEOLOGIK BIRIKMALARINING QIYOSIY TAHLILI

Mirzayeva Dilshoda Ikromjonova

Farg'ona Davlat Universiteti, Ingliz tili kafedrası mudiri
Farg'ona Davlat Universiteti xorijiy tillar fakulteti 2-kurs magistranti
Say838670@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola nabodot olamining frazeologik birikmalari mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, avvalo, "nabodot" ("nabotot") so'zining etimologiyasi va orfografiyasiga batafsil to'xtalib o'tadi hamda frazeologik birikmalar haqida qisqacha ma'lumot beradi. Shuningdek, o'simlik dunyosiga oid frazeologik birikmalardan namunalari keltirib, ularning ma'nosini izohlaydi va turli manbalardan olingan misollar orqali yoritadi. Frazeologizmlar o'zbek va ingliz tillarida qiyoslab tahlil qilinadi.

Kalitso'zlar: nabotot, nabotot, nabot, nabototshunos, botanika, o'simliklar, gul, botanik, frazeologizm, frazeologiya, frazeologikbirikma, etimologiya, orfografiya, flora.

COMPARATIVE ANALYSIS OF PHRASEOLOGICAL COMBINATIONS OF THE WORLD OF FLORA

ABSTRACT

This article is devoted to the topic of phraseological combinations of the world of flora, and first of all, it will dwell, in detail, on the etymology and orthography of the word "flora" ("plants") and the article gives brief information about phraseological combinations. Also, it provides examples of phraseological combinations related to the flora, explains their meaning and illuminates them through examples from various sources. Phraseologisms are compared and analyzed in Uzbek and English languages.

Keywords: flora, plant, botanist, botany, green, flower, botanist, phraseologism, phraseology, phraseological combination, etymology, orthography.

KIRISH

Tilimizda necha asrlardan beri foydalanib kelinayotgan "nabotot" atamasining ma'nosini ko'pchilik umumiy tarzda tushunadi, ya'ni nabotot yashil olam bilan bog'liq jismlarni umumlashtiruvchi so'z demakdir. Ba'zilar esa bu atamani ko'pincha o'zlari bilib-bilmagan holda yon so'zlari bilan qo'llashadi: "hayvonot va nabodot

olami”, nabodot dunyosi, nabodot ilmi, nabodot hakimi kabi jumlar bunga yorqin namunalardan biri bo’la oladi.

Biroq, bu atamaning asli etimologiyasi va orfografiyasini ko’pchilik insonlar ham bilaverishmaydi va o’z o’rnida to’g’ri qo’llashmaydi ham.

2021-yil 4-aprelda tahrir qilingan “O’zbek tilining Izohli lug’ati” kitobining talqiniga asosan “nabodot” so’zining asl orfografiyasi “nabotot” deyilishi ko’pchilikka tanish emas.

Agarda bu so’zni tilshunoslik tomonidan keng talqin etadigan bo’lsak, quyidagi ma’lumotlarni keltirib o’tishimiz mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Nabotot (ot so’z turkumiga oid) so’z bo’lib, ushbu so’zining tub ma’nosi esa arab mamlakatlariga borib taqaladi. Bu so’z arabcha “nabot” so’zidan olingan bo’lib, o’simliklar dunyosi, o’simliklar demakdir. Yer usti va suv ostidagi o’simliklarning barchasi flora — nabototni tashkil qiladi. Unga bahaybat daraxtlardan tortib mayda xaslarga va hattoki mikroskop bilan ko’rish mumkin bo’lgan suv o’tlari ham kiradi.

Misol uchun:

◆ Hujayraning topilishi shuni isbot qildiki, nabotot, hasharot va hayvonot — hamma tirik jismlar o’sib, ko’payib boruvchi organik kichik bo’laklar — hujayralardan iboratdir. (*“Umumiy biologiya” kitobidan*)

Nabotot so’zining tarkibidagi so’zlar esa quyidagilarni tashkil etadi.

- Nabot - novvot.

◆ Sen borsanki, keng vohada hayot bor, Demak, yurtning labida bol, nabot bor. *E. Vohidov, «Sharqiy qirg’oq»* .

- Nabot - o’simlik, ko’kat.

◆ Bu yassi qirg’oqlarda bobolar yotur,

Tug‘madir har yalpiz, har shox, har nabot. *Mirtemir, «Asarlar»* .

- Nabototshunos - o’simliklarni o’rganuvchi, tekshiruvchi; ayni paytda botanik so’ziga sinonim bo’la oladi.

◆ Yana bir buyuk nabototshunos olim *Abu Ja’far Ahmad ibn Muhammad Al-G’ofiiqiydir*. Bu olim o’z kitobida o’simliklarning arab, lotin va barbar tillaridagi nomlarini keltiradi. U kishi milodiy 1160-yilda vafot etgan. G’arb olimlaridan Maks Meyxoxof (1874-1945) bu olim haqida “*Eng mashhur nabotot ilmi olimlaridan biri*” deya ta’rif beradi.

- Nabototshunoslik - bu so'z esa o'simliklar bilan shug'ullanadigan fan demakdir.

Shuningdek, "botanika" va "nabotot" so'zlari ko'pchilik olimlarning diqqat e'tiborini o'ziga jalb etgan. Ya'ni botanika so'zining asl tarjimasini ham o'simliklar ma'nosini keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, o'simliklar to'g'risidagi dastlabki ma'lumotlar qadimgi Sharq xalqlari qo'lyozmalarida uchraydi. Lekin ilmiy Botanikaga yunonlar asos solishgani haqidagi ma'lumotlar mavjud. Bu esa tanqidiy qarashni yanada kuchaytiradi. Garchi ko'pchilik olimlar tomonidan bu ikki so'zning o'zak va etimologiyasi bir degan fikr kelib chiqqan bo'lsa-da, bu haqida aniq aytilgan fakt hozircha o'z isbotini topganicha yo'q.

Arabcha nabotot so'zidan farqli o'laroq, "botanika" so'zi yunoncha botanikos - o'simlikka taalluqli "botane" — o't, giyoh, o'simlik demakdir. Yer yuzidagi o'simliklar dunyosini, o'simliklar organizmlarining yashash va rivojlanish qonuniyatlarini hamda ularning bu jarayondagi o'zaro aloqalarini, tashqi muhitga nisbatan munosabatlarini ilmiy jihatdan o'rganadi.

- Botanika - o'simliklar haqidagi fan, nabotot.

◆ Botanika fani, botanika darsligi, botanika olimi.

Muzeyda geologiya, geografiya va botanikabo'limlari mavjud. (Gazetadan)

Xulosa qilib aytish mumkinki, yuqoridagi ikki so'zning ma'nolari deyarli bir xil bo'lsada, ularning etimologiyasi turli tillarga tegishlidir.

Shunday qilib, nabotot olami haqida keng to'xtalib o'tildi, u haqida frazeologik birikmalarni tahlil qilishdan avval esa, frazeologiya va uning tasnifi haqida quyida qisqacha ma'lumot beriladi.

Frazeologizm, frazeologik birlik, frazema, frazeologik birikma kabi turli nomlar bilan yuritilib, ikki yoki undan ortiq so'zdan tashkil topgan, ma'noviy jihatdan o'zaro bog'liq so'z birikmasi yoki gapga teng keladigan, yaxlitligicha ko'chma ma'noda qo'llanadigan va bo'linmaydigan, barqaror (turg'un) bog'lanmalarning umumiy nomi frazeologizmlardir. Frazeologizmlar, shaklan o'zlariga o'xshash sintaktik tuzilmalardan farqli ravishda, nutqda so'zlarni erkin tanlash, almashtirish yo'li bilan yuzaga kelmaydi, balki ma'no va muayyan leksik-grammatik tarkibli, avvaldan tayyor material sifatida qo'llanadi, ya'ni frazeologik birikma tarkibidan biror qismni chiqarib tashlash, tushirib qoldirish mumkin emas. Misol uchun; anqoning urug'i, arpasini xom urmoq, chuchvarani xom sanamoq, terisiga sig'may ketmoq, kapalagi uchmoq, ko'ngli joyiga tushmoq, qo'li ochiq, qulog'i og'ir va boshqa frazeologik birikmalar tarixiy qo'llanish me'yorlariga, usullariga ega bo'lib, ularning ma'nolari muayyan nutqiy jarayonda oydinlashadi.

Frazeologik birikmalar asrlar davomida shakllanib keladi va millat va elatlar ogʻzaki va yozma nutqida juda keng foydalaniladi, buning boisi, frazeologizmlar ogʻzaki nutqda ham, badiiy adabiyotda ham va hamda publitsistikada ham oʻtkir, taʼsirchan tasviriy vositani olib oʻtadi. Yozuvchilar oʻz asarlarida frazeologizmlardan unumli foydalanish bilan birga mavjud frazeologizmlarni asar ruhiga moslagan holda qisman oʻzgartiradilar, shu yoʻl bilan yangi iboralar yaratadilar. Shuning uchun ham, frazeologizmlar zamon bilan hamnafas boyib boradi va xalqning madaniy-tarixiy tajribasini, shuningdek, muayyan tilning tarixiy taraqqiyot qonunlarini aks ettiradi.

Nabodot olami haqidagi frazeologik birikmalar esa ikki tilda: ingliz va oʻzbek tillarida ham juda koʻp uchraydi va keng foydalaniladi. Bunda, asosan, tasvirlanayotgan oʻsimlikning oʻziga xos xususiyati, rangi, barchaga maʼlum boʻlgan nozik jihatlari hisobga olinadi.

Misol uchun:

Qoʻli gul – ushbu ibora insonlarning ijobiy xarakterini tasvirlab, insonning goʻzal narsalar yarata olishi, oʻziga xos qobiliyatini ifodalaydi. Ushbu birikma, asosan, bogʻ, oshxona va kasb-hunar ishlarida malakali insonlarga nisbatan qoʻllaniladi.

Oʻzing binoyidek qoʻli gul qassobsan. Topish-tutishing ham ikki roʻzgʻorga yetardi. (Said Ahmad. Bir oʻpichning bahosi (hajviya) asaridan)

Biroq ushbu frazeologik birikmaning ingliz tilidagi variant umuman turlicha va nabototdan ham yiroq.

To have a green thumb – soʻzma- soʻz tarjima qilinganida, “kimningdur yashil bosh barmoqqa ega boʻlishi” kabi tilimizga mos kelmaydigan tarjima kelib chiqadi. Shuning uchun ham quyidagi misolni:

She has an unbelievably green thumb, she can grow anything.

Uning qoʻli gul, har narsani yetishtira oladi.

Yoki ingliz tilidagi **last straw** frazeologik iborasini tahlil qiladigan boʻlsak, oʻz lugʻaviy maʼnosidan farqli ravishda, oʻzbek tiliga “**soʻnggi tomchi**” deb tarjima qilinishi mumkin.

*It had been a difficult week, so when the car broke down, it was **the last straw**.*

Yuqoridagi gapni oʻzbek tiliga quyidagicha tarjima qilishimiz mumkin:

Shundoq ham ogʻir hafta boʻlgandi, mashinaning buzilishi, oʻlganning ustiga tepgandek boʻldi.

Shuningdek, oʻzbek tilimizda “**Soʻnggi tomchi piyolani toshirar**” degan maqol ham ushbu frazeologik birikmaga teng boʻla oladi.

Bark up the wrong tree iborasi esa o'zbek tiliga “**noto'g'ri yo'ldan yurmoq**” deb tarjima qilinadi.

He must face the fact that he is barking up the wrong tree jumlasida esa o'zbek tilida “*u noto'g'ri yo'ldan yurayotganligini anglashi kerak*” deb tarjima qilinadi.

Lekin bir-biriga o'xshash frazeologik birikmalar ham yo'q emas. O'zbek tili xususiyatlariga, millatimiz yozma va og'zaki nutqiga to'la mos keladigan, tarjima jihatidan deyarli farq qilmaydigan, va ayniqsa, nabodot olamiga tegishli frazeologik birikmalar ham talaygina.

Misol uchun:

Never a rose without the prick birikmasi tilimizda mashhur iboraga aylangan “**atirgul tikansiz bo'lmas**” frazasiga to'la mos keladi. Quyidagi misolda uning ma'nosi to'la ochib berilgan.

A: *"I can't believe the amount of taxes I have to pay on my lottery winnings!" (Lotoreya yutug'im uchun shunchalik baland narxda soliq to'lashim kerakligiga ishona olmayapman.)*

B: *"Never a rose without the prick, eh?"*

(atirgul tikansiz bo'lmaydi)

Clutch/ Grasp at straws frazeologizmi esa “cho'kayotgan odam cho'pga ham osiladi” maqoliga to'g'ri keladi.

She offered to take a pay cut to keep her job, but she was just clutching at straws.

(U ishini saqlab qolish uchun oylik maoshidan ushlab qolishlari mumkinligini taklif qildi, ammo bu shunchaki cho'kayotgan odamning cho'pga osilishi edi)

Needle in a haystack ushbu jumla ham hatto so'zma-so'z tarjima qilinganda ham o'zbek tilidagi frazeologik rang-barangligini yo'qotmaydi. Ya'ni uning tarjimasi “**Somon ichidan ignani qidirmoq**” iborasiga to'g'ri keladi. (Lekin “igna bilan quduq qazimoq” iborasi ham bunga to'la mos keladi.

Searching for your earring at the park will be like looking for a needle in a haystack.

Bog'dan sirg'angizni izlash xuddi somon ichidan igna izlash bilan barobar bo'ladi.

In the flower of life (or someone's youth) – hayotining eng gullagan yoshlik chog'ida.

He died in the very flower of his youth.

U hayotining eng gullagan yoshlik chog'ida vafot etdi.

XULOSA

Shunday qilib, ushbu maqola inson hayotining qiymati, madaniy qadriyati kabi tushunchalarni nabodot olami orqali ifoda etadi. Bundan tashqari, bu kabi frazeologik birikmalarni o'rganishning va boshqa tillarga taqqoslashning ahamiyati millatning milliy o'ziga xosligini o'rganish, fikr almashish va shu orqali dunyoqarashni kengaytirishdan iboratdir degan g'oyasini ilgari suradi. Yuqorida guvohi bo'lganimizdek, tarjima sohasida frazeologiyalarni tarjima qilish bilan bog'liq ko'plab xususiyatlar mavjud: ba'zida ularning mazmun-mohiyatini saqlab qolish uchun so'zlarning asl tarjimasidan butunlay voz kechish zarur. Ayniqsa, nabodot olami o'zining nafis va nozik xususiyatlari orqali alohida e'tiborni talab etadi. Chunki inson yoki vaziyat xarakterini o'simliklar, umuman olganda frazeologizmlar orqali ochib berish anchagina qiyin masala bo'lishi bilan birgalikda, tilshunoslikda e'tiborli soha hisoblanadi.

Zamonaviy dunyo, xalqlar va madaniyatlar o'rtasidagi aloqa ildam kuchayib, keskin rivojlanayotgan bir davrda, millatlarni bir-birini, urf-odat, an'analarini, yashirin til xususiyatlarini yanada ko'proq anglashi juda zarur hisoblanadi.

REFERENCES

1. Cambridge dictionary definitions
2. Rahmatullayev Sh., O'zbek frazeologiyasining ba'zi masalalari, T., 1966;
3. Tursunov U., Muxtorov J., Rachmatullayev Sh., Hozirgi o'zbek adabiy tili [3nashr], T., 1992;
4. Mirzayeva, D. (2021). PROVERBS AND SAYINGS AS A PRODUCT OF THE NATION'S COGNITIVE THINKING. In *Multidiscipline Proceedings of Digital Fashion Conference* (Vol. 1, No. 2).
5. Мирзаева, Д. И. (2017). АНАЛИЗ ДИСКУРСА УЧЕНИЯ И ИЗУЧЕНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (4-2), 73-75.
6. Mirzayeva, D. (2019). THE CONCEPT OF " FRIENDSHIP" IN UZBEK AND ENGLISH LINGUISTIC CULTURE. *Мировая наука*, (11), 29-32.
7. Mirzaeva, D. I. (2020). THE ROLE OF PAREMIOLOGY IN THE LANGUAGE SYSTEM. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(6), 245-251.
8. Farxod-qizi, V. D., & Dilshoda, M. (2022). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MAQOLLARDA " OVQAT" SEMASINING LINGVOKULTUROLOGIK TADQIQI. *Gospodarka i Innowacje.*, 24, 662-664.

-
9. Mirzayeva, D. (2019). PROVERB AS A KIND OF PAREMIOLOGICAL FUND AND AS AN OBJECT OF LINGUISTIC AND METHODOLOGICAL RESEARCH. *Мировая наука*, (11), 33-36.
10. Mirzaeva, D. (2021). THE ROLE OF PAREMIA IN THE SYSTEM OF NATIONAL CULTURAL HERITAGE. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 2(3).
11. Mirzayeva, D. (2021). PROVERBS AND SAYINGS AS A PRODUCT OF THE NATION'S COGNITIVE THINKING. In *Multidiscipline Proceedings of Digital Fashion Conference* (Vol. 1, No. 2). Ismoilova, S., & Xalilova, G. (2022). RESEARCH ON THE ISSUE OF QUESTIONS IN LINGUISTICS. *Development and innovations in science*, 1(1), 17-19.